

הרבה מעבר לחבר התערבויות טיפוליות

הנעזרות בכלבים בילדים על הרצף האוטיסטי

עינת הרף-כשדאי ואלה בן-נון

בספרות הסוקרת התערבויות הנעזרות בבעלי חיים, הם זהו באופן עקבי כבעלי החיים עם התועלות הרבות ביותר לאדם (Carlisle, 2015).

הזיקה בין פסיכולוגיה לתחום התערבויות הנעזרות בבעלי חיים, בדגש על כלבים, החלה בימי פרויד, אבי הפסיכולוגיה המודרנית והוגה הפסיכואנליזה, אשר נהג לעיתים להכניס את כלבתו האישית ג'ופי לחדר הטיפול. פרויד הסביר במכתביו כי נוכחותה של ג'ופי נועדה לעזור לו עצמו להירגע ולהתרכז, אולם בהדרגה הוא שם לב שעצם נוכחותה עוזרת למטופלים, ובמיוחד לילדים ולמתבגרים, לשוחח באופן חופשי יותר על נושאים כואבים. מכך הסיק פרויד שנוכחות כלב מעניקה למטופל תחושות של קבלה, ביטחון ושליטה (היילייל, 2016). אחרי פרויד, הפסיכולוג בוריס לוויןסון היה הראשון לתאר ולתעד את הדרך שבה כלב יכול לסייע בהתפתחות הקשר בין המטפל למטופל ולהגביר את המוטיבציה לטיפול. בשנת 1962 פרסם לוויןסון מאמר חלוצי שכותרתו הייתה "הכלב כקו-תריפוט", שבו הוא תיאר כיצד מסייע כלבו ג'ינגלס במהלך הטיפול בילדים. לוויןסון הסביר כיצד, באופן מקרי, עזר כלבו ליצירת קשר עם

התערבויות טיפוליות הנעזרות בבעלי חיים

בני אדם וחיות מקיימים קשר עתיק יומין, ותרומתם של בעלי החיים לבני אדם באה לידי ביטוי בתחומים רבים ומגוונים. השערת הביופיליה של ווילסון מנסה להסביר קשר זה מנקודת מבט אבולוציונית. על פי ווילסון, בקרב בני אדם קיימת התעניינות מולדת בטבע, כלומר אנשים נוטים להפנות קשב באופן סלקטיבי לנוכחותם ולהתנהגותם של בעלי חיים (Carlisle, 2015). כך לדוגמה, במהלך השנים, בני האדם למדו להתבונן בהתנהגותם של הזאבים, בעלי החיים הראשונים שביתו על ידי האדם, להבין אותה בהקשריה השונים ולהשליך אותה עליהם. כאשר הזאבים היו חסרי מנוחה, ידעו בני האדם כי עליהם להיזהר ולהיות דרוכים; כאשר הם היו שקטים, אפשר היה להסיק שלא נשקפת סכנה (וסרמן, 2015).

תיאוריית האינטראקציה בין אדם לחיה (Human-Animal Interaction - HAI) טוענת כי מערכת היחסים בין בני אדם לחיות הינה בעלת השפעה פסיכולוגית ופיזיולוגית חיובית על בני האדם, וכי מחקרים מגבים זאת ומעלים מגוון תועלות כתוצאה משהייה של בני אדם בנוכחות בעל חיים (Davis et al., 2015). על בסיס תיאוריה זו, התפתחו התערבויות הנעזרות בבעלי חיים (Animal-Assisted Intervention - AAI) הן באוכלוסיות של אנשים שהתפתחותם תקינה: בעיקר ילדים וזקנים, והן באוכלוסיות בעלות צרכים מיוחדים כגון ילדים ונוער עם הפרעות רגשיות או התפתחותיות (ובהם ילדים על הרצף האוטיסטי) או ילדים עם מחלות (אפילפסיה, סוכרת), פגועי נפש (דגש על PTSD), אסירים, אנשים בעלי דמנציה, חולים במחלות כרוניות או סופניות ועוד (Hart & Yamamoto, 2006).

המפגש בין הפסיכולוגיה להתערבויות הנעזרות בבעלי חיים

זה מאות שנים כלבים הם שותפים טבעיים של בני האדם ולוקחים חלק בחיי האדם בתפקידים שונים כגון ציידים, רועים, בני לוויה ועוד. בנוסף לתפקידים ההיסטוריים, במאה השנים האחרונות כלבים החלו לקחת חלק גם בתחום הטיפולי (Leonard, 2017).

עינת הרף-כשדאי היא פסיכולוגית התפתחותית, מדריכה, פסיכולוגית אחראית במכון להתפתחות הילד בבית החולים מאיר. ממקימות המיזם "כלבים שעושים טוב", המקדם התערבות טיפולית הנעזרת בכלבים במשפחות עם ילדים על הרצף, ומבוסס בין היתר על תוכנית PAWS הנסקרת במאמר. אלה בן-נון היא בעלת MBA, MA, מגשרת ויועצת למשפחה. ממקימות המיזם "כלבים שעושים טוב", המקדם התערבות טיפולית הנעזרת בכלבים במשפחות עם ילדים על הרצף, ומבוסס בין היתר על תוכנית PAWS הנסקרת במאמר. e_ben_nun@hotmail.com

מאופיינים ביכולת נדירה להבין ולתרגם את שפתם של בעלי החיים. הכותבות סבורות כי בעלי ASD ובעלי החיים תופסים את העולם באופן חזותי ולא מילולי, תוך שימת לב לפרטי פרטים, אך היכולת שלהם להכללה והפשטה נמוכה או חסרה. משום כך, שתי הקבוצות רגישות מאוד לשינויים ולגירויים, שאדם שאינו על הרצף לא יבחין בהם (גרנדין וג'ונסון, 2009).

בעלי ASD ובעלי החיים תופסים את העולם באופן חזותי ולא מילולי, תוך שימת לב לפרטי פרטים, אך היכולת שלהם להכללה והפשטה נמוכה או חסרה. משום כך, שתי הקבוצות רגישות מאוד לשינויים ולגירויים, שאדם שאינו על הרצף לא יבחין בהם

לפי תיאוריית HAI, בני אדם רבים מחפשים קשר עם בעלי חיים כמקור לתמיכה, להרגעה ולחוסר שיפוטיות, וכן כמקור לסייע ולהקלה בסיטואציות חברתיות. בייחוד בהתייחס לפרטים המתקשים להתערות בחברה עד כדי בידוד חברתי, ובהם האוכלוסייה על הרצף, קיימת סברה כי להם מציעים בעלי החיים מוצא ייחודי למעורבות חברתית חיובית. נוסף לכך, קיימת השערה כי הימנעות חברתית בקרב אנשים עם אוטיזם עשויה להיות ספציפית לבני אדם, ואין היא בהכרח חלה על חיות (O'Haire, 2013).

ברמה המחקרית, ידוע הרבה פחות על האינטראקציה בין ילדים עם ASD ובעלי חיים, בהשוואה לאינטראקציה של חיות עם ילדים רגילים. מסקירה מחקרית של או'היייר (O'Haire, 2013) אשר בחנה מחקרים על ילדים על הרצף שהיו באינטראקציה עם כלבים מאומנים, סוסים וחיות אחרות, זוהו מספר תועלות בעקבות זאת: עלייה באינטראקציות חברתיות ותקשורת וירידה בדחק ובבעיות התנהגות. כך, למשל, בני נוער על הרצף מפגינים לעיתים קרובות חרדה חברתית ונמנעים מסיטואציות חברתיות, והתמיכה החברתית הבלתי שיפוטית המסופקת על ידי חיות מדגימה תועלת ייחודית של טיפול הנעזר בבעלי חיים (Becker, Rogers & Burrows, 2017).

מממצאי מחקרים נוספים עולה תמונה כי ילדים על הרצף האוטיסטי מגיבים יותר בהדדיות עם האחר בנוכחותם של בעלי חיים, בהשוואה לסיטואציות ללא נוכחות בעלי חיים. ייתכן

מטופל אשר עד אותו זמן התקשורת עמו הייתה מוגבלת מאוד. בהמשך פרסם לווינסון מקרי טיפול שבהם תיאר התרחשויות נוספות המעידות על השפעתה החיובית של נוכחות הכלב בעת הטיפול. משמעות המושג "קו-תרפיה" היא "טיפול בשותפות", כפי שנהוג בטיפול קבוצתי. מושג זה עורר מחלוקת רבה ולעג מצד פסיכולוגים אחרים, אולם לאחר שכתביו של פרויד תורגמו והתפרסמו, התרככה העמדה השלילית כלפי עצם הכנסת כלב למערך הטיפולי (וסרמן, 2015).

כיום קיים גוף בשם Section on Human-Animal Interaction המהווה חלק מ-Society of Counseling Psychology וכפוף לאגודה האמריקאית לפסיכולוגיה (APA). בין מטרותיו: עידוד פסיכולוגים ללמידה ועיסוק בתחום ה-HAI (<https://www.apa-hai.org>).

התערבויות הנעזרות בבעלי חיים באוכלוסייה על הרצף האוטיסטי

הפרעה על הספקטרום האוטיסטי (Autistic Spectrum Disorder - ASD) היא הפרעה התפתחותית הטרוגנית בעלת מאפיינים ייחודיים הבאים לידי ביטוי בתחום החברתי, התקשורת, בהתנהגויות ובתחומי עניין חזרתיים ומוגבלים (- Restricted and Repetitive Behaviors and Interests) ובהפרעות בעיבוד החושי. התחלואות הנלוות השכיחות של אוטיזם כוללות: אפילפסיה, הפרעות במערכת העיכול, הפרעת קשב, ריכוז והיפראקטיביות, חרדה, סכיזופרניה, דיכאון והפרעה דו-קוטבית, וכן הפרעות השינה שהינן שכיחות ביותר (Mazurek & Sohl, 2016).

עבודתה של ד"ר טמפל גרנדין, חוקרת בעלי חיים, בעלת תואר שלישי במדעי בעלי החיים ומאובחנת בעצמה על הרצף האוטיסטי, זכתה לתשומת לב רבה בעיקר בעקבות פרסום ספריה העוסקים בתועלות של בעלי חיים לחלק מהלוקים באוטיזם, כולל עצמה (O'Haire, 2013). בספרה "השפה הסודית של בעלי החיים" (עם קתרין ג'ונסון, במקור - Animals in Translation: Using the Mysteries of Autism to Decode Animal Behavior) היא חושפת, מנקודת מבט ייחודית, כיצד בעלי חיים מרגישים וחושבים, וסבורה שישנה הקבלה בצורת החשיבה של בעלי ASD ובעלי החיים. למעשה, גרנדין וג'ונסון מעלות טענה מעניינת המדגישה רצף של איכויות תקשורת, כאשר בצד אחד של הרצף ממוקמים בעלי החיים, בקצה השני ממוקמים אנשים וילדים עם תקשורת תקינה, ואילו באמצע, כתחנת הביניים באותו רצף, ממוקמים ילדים ומבוגרים המאובחנים עם אוטיזם. אלו הממוקמים בתחנת הביניים,

(Alleva & Cirulli, 2013; Burrows, Adams & Spiers, 2008). חוקרים סבורים כי נוסף לתרומה החיובית הנקודתית של כלבים לילדים על הרצף באינטראקציות חברתיות, רכישת היכולת לפרש ולהגיב לסימנים חברתיים והתנהגותיים של כלבים על ידי ילדים עם אוטיזם עשויה להוות עבורם גשר ללמידה ולפירוש של התנהגויות חברתיות מעודנות של בני אדם (Berry et al., 2013).

בני נוער על הרצף מפגינים לעיתים קרובות חרדה חברתית ונמנעים מסיטואציות חברתיות, והתמיכה החברתית הבלתי שיפוטית המסופקת על ידי חיות מדגימה תועלת ייחודית של טיפול הנעזר בבעלי חיים

התערבויות הנעזרות בכלבי שירות/עזר בילדים עם ASD

במחקרים שבחנו השפעה של כלבים בהתערבויות טיפוליות נכללו עד לאחרונה שני סוגי כלבים שעברו אימון מיוחד: כלבים ששימשו ככלבי שירות או עזר וכלבים ששימשו ככלבי תרפיה. בשנים האחרונות החל להתפתח גם השימוש בכלבי משפחה בהתערבויות טיפוליות עם אוכלוסיות שונות, והתפרסמו מחקרים ראשונים בתחום (Carlisle, 2015).

כלב "שירות" או "עזר" הוא כלב המלווה אדם מסוים לאורך כל שעות היממה, שהוכשר לסייע לו בסוגיות הנוגעות למגבלתו הספציפית. קבוצת כלבי השירות מתחלקת לשתי תת-קבוצות עיקריות: כלבי שירות לבעלי מוגבלות פיזיות, כגון כלבי נחיה לעיוורים, וכלבי שירות לבעלי מוגבלויות תקשורת וקשיים רגשיים כגון חולי אלצהיימר, יוצאי צבא בעלי מאפיינים של פוסט טראומה (PTSD), חולים פסיכיאטריים, פגועי נפש ועוד. חלק מהותי מתפקידם של הכלבים הוא להיות לצד האדם שהם מלווים ללא תנאי, ליצור ולקבל מגע, ונוסף על כך, לעודד תקשורת (לפעול כסוכני חיברות), לאפשר חשיפה ולעודד לקיחת אחריות על בעל חיים. ליווי על ידי כלב שירות פעמים רבות מסייע לבניית ביטחון עצמי, עידוד שליטה עצמית וצמצום התנהגויות מאתגרות, הפגת בדידות, מניעת ניסיונות התאבדות, תמיכה בטיפול בדיכאון, בהתקפי חרדה ועוד (גילשטרומ, 2015; כלבי שירות וספורו של שחף, ללא תאריך).

בתחילת הדרך, תפקידם הראשוני של כלבי שירות לילדים הנמצאים על הרצף האוטיסטי זוהה כשמירה על ביטחון הילד

שעבודה עם חיות אף מסייעת לילדים אלו להבין מצבים מנטליים שלהם ושל אחרים (Theory of Mind), יכולת פגועה אצל ילדים על הרצף. כך למשל נמצא כי ילדים על הרצף השתמשו באופן משמעותי יותר בשפה ורבולית בטיפול ריפוי בעיסוק ששילבו בעלי חיים, בהשוואה לטיפולים ללא נוכחות בעלי חיים (Becker et al., 2017).

התערבויות הנעזרות בכלבים בילדים עם ASD

בחמישים השנה האחרונות נעשה שימוש בכלבים מאומנים במיוחד, בסביבה ביתית וקלינית, במטרה לסייע לילדים על הרצף להיות יותר מעורבים באינטראקציות חברתיות ולקחת חלק בפעילויות יומיומיות. אולם לגישה זו יש בסיס תיאורטי ואמפירי מצומצם ביותר (Solomon, 2010).

הטיעון שאינטראקציה שובבית עם כלבים יכולה לשפר יכולות חברתיות-תקשורתיות אצל ילדים על הרצף הועלה לראשונה על ידי לווינסון ב-1961, בפגישה של האגודה האמריקאית לפסיכולוגיה (APA). הטיעון התקבל בזמנו בספקנות רבה, בהינתן שאוטיזם נחשב באותה תקופה להפרעה פסיכוגנית (Solomon, 2010).

מעבר להיותם שותפים לאינטראקציות שובביות, התגלה כי לכלבים איכויות תקשורת יוצאות דופן העשויות לסייע בהבנת הילד או המבוגר המתקשה לתקשר מילולית. הכרה באיכויות אלו ושימוש בהן יכול לקדם את הפוטנציאל החברתי הגלום באוכלוסייה על הרצף. באמצעות הצבה של שותף אינטראקטיבי יוצא דופן - הכלב - במרכז של אינטראקציה חברתית אנושית, מתבצעת העברה של הדגש החברתי מהשפה המדוברת לשפה הנשענת על אינטראקציות חברתיות לא מילוליות, ובכך מתאפשר תיווך של חברותיות אנושית. שימוש כזה למעשה מדגים כי אכן קיימות איכויות של "מנוע האינטראקציה האנושי" בקרב אוכלוסייה על הרצף, והללו נראות לעין כאשר ילדים על הרצף מעורבים בפעילות הכוללת בני אדם וכלבים. זהו ביטוי להרחבת המושג "חברותיות" כמכליל בתוכו בני אדם עם ובלי בעיות התפתחותיות, ומציע כי חברותיות אינה תכונה של פרט אלא יכולת אשר ניתנת למימוש באמצעות אינטראקציות חברתיות על פני רצף רחב ומגוון של אופנויות (Solomon, 2010).

פרט לאיכויות התקשורת של הכלבים, הללו מהווים גירוי רב חושי עוצמתי. באמצעות יצירת קולות חזקים וברורים, והשאת רושם ויזואלי חי, ריח ייחודי וגירוי למגע, מסוגלים הכלבים "להפעיל" את רמות העירור החושי הנמוכות המאפיינות חלק מהילדים על הרצף. בכך בין היתר הם מעודדים אנשים וילדים למעורבות בסיטואציות חברתיות (Berry, Borgi, Francia, 2015).

החברתית אשר מפחיתים חלק מהדחק הקשור לנושאי ביטחון וחברה עם מתמודדים ההורים.

מדיווח של משפחות עולה לא אחת העומס מריבוי הטיפולים המצריכים יציאה מהבית, שהיא כשלעצמה קשה ומאתגרת. מכאן נובע היתרון של הרגעה וטיפול בתוך המסגרת המשפחתית, מתוך הבית. נוכחות כלב השירות מעודדת דפוסים נורמליים של חיים בתוך הבית ובקהילה, והתמיכה שלו ממקסמת את עצמאות ותפקוד המשפחה, שני מרכיבים חשובים הנחוצים לצורך התמודדות במשפחות עם אוטיזם. כלב השירות מסייע גם ביצירת הזדמנויות רחבות למגע חברתי מוצלח של הילד ומשפחתו עם הקהילה החיצונית, ובכך מגביר תחושת נינוחות של המשפחה כיחידה משפחתית, ובאופן כללי משפר משמעותית את איכות החיים של הילד והמשפחה כולה (Burrows et al., 2008).

התערבויות הנעזרות בכלבי תרפיה בילדים עם ASD

בניגוד לכלב שירות, ייעודו של כלב תרפיה לסייע לאיש טיפול (למשל: פסיכולוג, מרפא בעיסוק ועוד) ביצירת תהליכי שיקום או קידום פיזי או נפשי במסגרת עבודתו הטיפולית עם מגוון של אוכלוסיות הסובלות מבעיות רגשיות, התפתחותיות, התנהגותיות ופיזיולוגיות כגון ילדים ונוער בסיכון, ילדים עם שיתוק מוחין, אסירים, ניצולי שואה, בעלי פיגור שכלי, אוכלוסיה עם אוטיזם, קשישים, סובלים מדיכאון ועוד. כלבי תרפיה עוברים הכשרה מיוחדת לעבודה טיפולית פרמלית במפגשי תרפיה (Solomon, 2010; O'Haire, Guérin, Kirkham & Daigle, 2015; Davis et al., 2015). הסיפור הייחודי של כלב התרפיה ואישיותו מהווים נדבך מרכזי ביצירת המרקם המורכב של מערכת היחסים בין המטופל, המטפל והכלב (וסרמן, 2015).

בבית ומחוצה לו באמצעות מניעת מצבים של בריחה ושוטטות. עם הזמן, התגלו יתרונות משמעותיים ייחודיים נוספים: כלב שירות כמעודד אינטראקציות והדדיות חברתית (קטליזטור חברתי), כמגביר שמחה, מפחית חרדה והתפרצויות זעם (Carlisle, 2015), כמרגיע, מסיח דעת ומווסת את ההתנהגויות הבלתי צפויות והמאתגרות של הילד (גילשטרומ, 2015). מחקרים מראים כי אינטראקציות עם חיות יכולות להשפיע על מגוון תהליכים פיזיולוגיים הקשורים להפחתת דחק, בין היתר קצב לב ורמות קורטיזול. מחקרים על שינויים פיזיולוגיים בילדים על הרצף הם מועטים, עם זאת במחקר ייחודי של Viau ועמיתיו נמצאו רמות קורטיזול נמוכות בזמן יקיצה אצל ילדים על הרצף בעקבות הצבת כלב שירות בביתם, ועלייה עוקבת ברמות הקורטיזול עם הוצאת הכלב מהבית (Becker et al., 2017). במחקר נוסף שבו צוותו כלבי שירות במשפחות עם ילדים על הרצף, ההורים דיווחו כי הכלבים סייעו לילדיהם ללמוד על עולמם של בני האדם בדגש על רגשות וצרכים של אחרים. חלק מההורים מצאו כי הכלבים סיפקו לילדים ביטחון בשגרה והקלו על התמודדות עם מטלות יומיומיות. כך למשל הכלבים היוו גורם מוטיבציוני לילדים ליציאה מהבית (Davis, O'Brien, Patronek & MacCollin, 2004).

כלב השירות נמצא גם כמסייע לפיתוח יכולות מוטוריות של הילד תוך דגש על מיקוד ודיוק הפעולה, שמירה על רצף פעולות, ודגש על פעולה הממוקדת באחר (באמצעות תרגול פעילות יומיומית כגון הרמה וזריקת כדורים לכלב, ליטוף, הנחת קערית מזון לכלב, הליכה מוסדרת עם הכלב ברצועה). יתרון משמעותי נוסף שנמצא הוא סיוע לשיפור איכות וכמות השינה, הן של הילד על הרצף והן של הוריו. הכלב הישן ביחד עם הילד במיטתו, מפעיל עליו מגע טקטילי עמוק ("Deep Pressure"), וזהו מכניזם הרגעה נפוץ בקרב אנשים על הרצף, בייחוד אצל בעלי רמות עוררות וחרדה גבוהות (Burrows et al., 2008).

כלבי שירות לילדים על הרצף נבדלים מכלבי שירות אחרים (למשל כלבי נחיה): הכלב קשור לילד אולם מונחה על ידי אחד ההורים. ההורה המנחה הוא מתווך משמעותי להצלחת הכלב בתפקידו. הכלב מקבל את פקודותיו מההורה, אבל עדיין חייב לעקוב אחר הילד ולפתח קשר עמו. לפיכך, ההקשר המשפחתי מקבל ערך משמעותי וחשוב בעבודה עם כלבי שירות במקרים של ילדים על הרצף (Burrows et al., 2008).

כלב השירות משמש כבן לוויה לילד על הרצף ולהורים כאחד. חוקרים שלמדים על התמודדות של משפחות עם ילדים על הרצף מדגישים את חשיבות הסיוע להורים לפיתוח אסטרטגיות התמודדות במטרה להפחית מהעומס על המשפחה. כלב השירות מספק שירות באוריינטציה משפחתית ומאפשר להורה להשיב לעצמו קצת שליטה בחייו, בנוסף להפוגה ולתמיכה

נוסף לתרומה החיובית הנקודתית של כלבים לילדים על הרצף באינטראקציות חברתיות, רכישת היכולת לפרש ולהגיב לסימנים חברתיים והתנהגותיים של כלבים על ידי ילדים עם אוטיזם עשויה להוות עבורם גשר ללמידה ולפירוש של התנהגויות חברתיות

כלבים נענים ומכווננים ביותר להתנהגויות חברתיות של בני אדם בהשוואה לחיות אחרות. מחקר שבחן חיזוק התנהגויות פרו-חברתיות אצל ילדים על הרצף באמצעות כלבי תרפיה, התבסס על היענות כלבים לתנועות של בני אדם. כך לדוגמה, בלימוד כיצד לקיים קשר עין לפני התבטאות מילולית, ילדים ביקשו וקיבלו קשר עין מהכלב באמצעות הפקודה "הסתכל עליי". קשר העין שיצרו הילדים עם הכלב קיבל חיזוק, כאשר לאחריו הם ביקשו ולקחו חלק באינטראקציה מועדפת עמו, כגון בקשת כפת הכלב ("תן יד"). כמו כן נמצא כי כלבי תרפיה מסוגלים לסייע ברתימת ילדים עם ASD שהם מבודדים, לפעילות חברתית. זאת, באמצעות הנכונות של הכלבים לשבת בשקט עם ילדים שנזקקו לזמן כדי "להתחמם", בשילוב היכולת שלהם לבקש תשומת לב מילדים שהתבודדו וישבו רחוק מהקבוצה (Becker et al., 2017).

כלבים נתפסים כמועמדים מתאימים לסייע למטפלים בבנייה של אינטראקציות דיאדיות מהנות ומשמעותיות בדומה לאלו המיושמות במסגרת התערבות טיפולית בשם "מודל דנור להתערבות מוקדמת" (Early Start Denver Model - ESDM). התערבות טיפולית זו מבוססת על ניתוח התנהגותי יישומי וגישות התפתחותיות מבוססות מערכת יחסים, ומשלבת את השימוש בשגרות חברתיות חושיות (אינטראקציות דיאדיות חוזרות ונשנות המבוססות על פעילויות מהנות בעלות תשתית חזקה של חישה, תנועה וחברתיות) (Berry et al., 2013).

הקשר בין חיות מחמד וילדים

"חיית מחמד היא אי של שפיות בעולם שמסתמן כלא שפוי. במערכת היחסים עם חיית המחמד שלך, החברות שומרת על ערכיה המסורתיות ועל ערבותיה. בין אם זה כלב, חתול, ציפור, צב או כל חיית מחמד אחרת שברשותך, אתה יכול לסמוך על העובדה שזו תמיד תישאר חברה נאמנה, קרובה ובלתי

מחקרים מצביעים על כך שהתערבויות טיפוליות הנעזרות בכלבים יכולות לסייע לקידום יוזמה תקשורתית והיענות לאינטראקציות חברתיות, הן באמצעות תקשורת מילולית והן באמצעות תקשורת שאינה מילולית - שתי לקויות משמעותיות בקרב האוכלוסייה על הרצף (Burrows et al., 2008). ואכן, שילוב של כלב ידידותי במפגשים טיפוליים של ילדים על הרצף הוביל לעלייה חדה בתדירות התנהגויות חברתיות מילוליות ושאינן מילוליות. התנהגויות אלו הופנו ישירות כלפי הכלב, אך גם כלפי המטפל, וניתן היה להבחין בשיפור זה גם חודש לאחר החשיפה לכלב, אם כי בהיקף מצומצם יותר.

במחקר אחר נמצא כי ילדים על הרצף נטו יותר להיות מעורבים בטיפול, לדון עם המטפל בנוגע לחיה ואף לשוחח עם הכלב, וכן נטו לדבר פחות על נושאים שאינם קשורים לפרוטוקול הטיפול, כאשר כלב השתתף במפגש הטיפול (Berry et al., 2013). ילדים על הרצף חייכו יותר והיו מעורבים יותר חברתית במהלך טיפולים שכללו כלב, בהשוואה לצעצוע או בובת כלב. במחקר נוסף, ילדים על הרצף הפגינו מצב רוח יותר טוב, מיקוד טוב יותר ומוודעות גבוהה יותר לסביבתם החברתית בנוכחותו של כלב תרפיה בטיפול (Becker et al., 2017).

ילדים על הרצף השתמשו באופן משמעותי יותר בשפה ורבליית בטיפול ריפוי בעיסוק ששילבו בעלי חיים

טיפול בילדים על הרצף בעזרת כלבי תרפיה מהווה התערבות אסטרטגית המבוססת על ההיבטים הרגשיים של מערכת היחסים כלב-ילד המרככת אלמנטים בלקות החברתית המאפיינת ילדים עם ASD.

דפוס התנועה הפשוטים של הכלבים והקלות של פירושם עשויים לזרז את המעורבות של ילדים על הרצף בפעולות חברתיות פשוטות ומובנות שאינן דורשות פרשנות של סימנים מילוליים, והן חזרתיות וצפויות (לדוגמה, פקודות: "הבא", "תן יד", משחק, זריקת כדור, הולכת הכלב ברצועה). המחקר של בקר, רוג'רס ובורוס (Becker et al., 2017) בחן תוכנית אימון ליכולות חברתיות (Social Skills Training - SST) בקרב ילדים על הרצף בתפקוד גבוה, בנוכחות כלבי תרפיה, בהשוואה לתוכנית מסורתית ללא כלבים (SST רגיל). נמצאו הבדלים מובהקים בין שתי הקבוצות במספר מדדים (מבוססי דיווחים עצמיים ודיווחי מורים) המצביעים על כך שהתוכנית עם הכלבים אפקטיבית יותר מהתוכנית המסורתית.

לבחון כיצד חיות מחמד, שאינן מאומנות באופן יסודי אלא בצורה מצומצמת לצורך הכשרה לתמיכה בילד, יכולות להציע תועלות דומות לילדים עם ASD ומשפחותיהם (Hall, Wright, Hames, PAWS Team & Mills, 2016a).

כלבי משפחה הם זמינים ונגישים ככלבי שירות, אך בניגוד לאחרונים, ההכשרה שלהם פשוטה, זולה וקלה יחסית, ויכולה להתבצע על ידי ההורים ולא על ידי מאלפים או גופים אחרים. כלב המשפחה מסייע לילד בעצם נוכחותו, ובאמצעות אימון קל בלבד יכול ליצור שינוי משמעותי ולהקל על התסמינים של הילד על הרצף ועל התמודדות המשפחה כולה (הרף-כשדאי ובן-נון, 2017).

במחקר שבחן התקשרות (Attachment) ותועלות אפשריות נוספות של כלבים כחיית מחמד לילדים על הרצף האוטיסטי, נמצא כי ילדים על הרצף מסוגלים להתקשר, והם נקשרים לכלבים שלהם. ילדים שחוו אינטראקציה רבה יותר עם הכלבים שלהם הפגינו כישורי שפה טובים יותר (Coltea & Parlow, 2009). במחקר עכשווי יותר של Carlisle (2015), נמצאה מגמה דומה של התקשרות בין ילדים על הרצף לכלבים שלהם, וכן נמצא כי ילדים על הרצף אשר גדלו בבתים עם כלב כחיית מחמד הפגינו התנהגויות פרו-חברתיות רבות יותר, בדגש על אסרטיביות, בהשוואה לילדים על הרצף אשר גדלו בבתים ללא נוכחות כלבים.

עמותת בריטית ותיקה בתחום כלבי השירות, "Dogs For Good", פיתחה לפני מספר שנים תוכנית ייחודית המיועדת

להורים לילדים על הרצף האוטיסטי בשם PAWS (Parents Autistic Workshop & Support). תוך כדי העבודה בתחום כלבי השירות, אנשי העמותה, שעוסקת בתחום כבר כ-30 שנה, הגיעו להבנה שגם לכלבי משפחה יש תרומה אדירה לילדים על

תחרותית, ללא תלות בגורל חיך - טוב או רע" (Levinson as cited in Zilcha-Mano, Mikulincer & Shaver, 2011, p. 541).

ההורים דיווחו כי הכלבים סייעו לילדיהם ללמוד על עולמם של בני האדם בדגש על רגשות וצרכים של אחרים. חלק מההורים מצאו כי הכלבים סיפקו לילדים ביטחון בשגרה והקלו על התמודדות עם מטלות יומיומיות

Carlisle (2015) סוקרת ספרות מחקרית המעידה כי בעלי חיים הם שותפים אקטיביים במהלך כל תקופת ההתפתחות של ילדים, והם בעלי השפעה ממשית עליהם. נמצא כי ילדים בעלי קשר חזק יותר לחיות המחמד שלהם מפגינים התנהגויות פרו-חברתיות רבות יותר, בהשוואה לילדים שדיווחו על קשר חלש יותר. ילדים שבילו יותר שעות באינטראקציות עם חיות המחמד שלהם וטיפלו בהן, נמצאו כקשורים יותר אליהן. גילוי עניין בחיות על ידי ילדים וההתקשרות (Attachment), המתרחשת במהלך אינטראקציית ילד-חיה, הודגמו בניסוי שבו ילדים בגילאי גן עד בית ספר יסודי תיארו את חיות המחמד שלהם כמקור לתמיכה רגשית, וציינו כי חיות המחמד שלהם פועלות כמסכך חברתי כאשר סייעו להם באינטראקציות עם אחרים.

בעלי חיים הם שותפים תקשורתיים אשר מספקים לילדים תחושה של "חיות" או "אפקט חיוניות" המתמשכים ונוכחים תפיסתית בפעולות החיה. ממצאי מחקרים נוספים בתחום התפתחות הילד מעידים כי לבעלי חיים תפקיד חיוני בעולם של הילדים, ואינטראקציה עם חיות מחמד תורמת לפיתוח תחושת העצמי, דימיון, משחק, אמפתיה, ביטחון ומוסריות אצלם. נוסף על כך, לבעלי חיים חלק בהתפתחות התקשורת והיכולת החברתית אצל ילדים, באופן שדמות של מטפל בוגר אינה יכולה לספק לילד, מאחר שלעיתים קרובות בעלי חיים מייצרים אינטראקציות שאינן מוכרות עוד למבוגרים (Solomon, 2010).

התערבויות הנעזרות בכלבים במשפחות של ילדים עם ASD
כפי שכבר נסקר במאמר, לנוכחות כלב במשפחה יכולה להיות השפעה חיובית נרחבת. עם זאת, רק לאחרונה החלו מחקרים

ממצאים נוספים של המחקר שנערך במסגרת תוכנית PAWS התייחסו לתועלות ארוכות הטווח של אחזקת כלב כחיית מחמד במשפחות עם ילדים על הרצף, והללו כללו: שיפור מובהק בתפקוד המשפחה, הפחתה באינטראקציות דיספונקציונליות הורה-ילד ומתאם חיובי בין התקשרות ההורה לכלב ורמת הדחק של ההורה, בהשוואה לקבוצת הביקורת של משפחות עם ילדים על הרצף ללא כלב (Hall et al., 2016a).

תוכנית PAWS רואה בהורים גורם מטפל עיקרי, המשמעותי ביותר עבור בנם או בתם. באמצעות תוכנית המדריכה את ההורים על ידי אנשי מקצוע מוסמכים בתחומי טיפול שונים, ההורים מפתחים את יכולתם לקדם את ילדם לכדי מימוש מלוא הפוטנציאל הטמון בו. לכן, להתערבות טיפולית בעזרת כלבי משפחה עם ילדים על הרצף האוטיסטי היבטים ייחודיים בממד ההורי והמשפחתי: היא עשויה לייצר העצמה הורית בעקבות השתתפות פעילה של ההורים בתהליך הטיפול, להגדיל את תחושת השליטה שלהם במצב, ובכך להגביר חוסן אישי ומשפחתי. ההתערבות משתלבת עם כל אחת משיטות הטיפול באוטיזם ותומכת במטרות הטיפוליות הכוללות.

נראה כי התערבות טיפולית בעזרת כלבי משפחה עם ילדים על הרצף נמצאת רק בתחילת הדרך. עם זאת, בתחום שמופגנת בו עלייה מתמשכת בשכיחות, אחד מכל 59 ילדים מאובחן על הרצף האוטיסטי (Autism and Developmental Disabilities "Monitoring", n.d.), שאין בו ריפוי וקשה לייצר בו פריצות דרך, התוצאות הראשוניות של המחקרים נראות מבטיחות.

הרצף, ועל כן במקרים רבים אין צורך בהכשרה של כלב שירות משום שניתן להכשיר כלב משפחה לצורך תמיכה בילד על הרצף. התוכנית מספקת הנחיה והדרכה להורים, כיצד למנף את מערכת היחסים עם כלב המשפחה לטובת צורכי הילד והמשפחה כולה. במסגרת התוכנית נערך לראשונה מחקר רחב היקף וייחודי אשר בחן את ההשפעות החיוביות של אחזקת כלב משפחה על ילדים על הרצף האוטיסטי ומשפחותיהן (הרף-כשדאי ובן-נון, 2017).

נוכחות כלב השירות מעודדת דפוסים נורמליים של חיים בתוך הבית ובקהילה, והתמיכה שלו ממקסמת את עצמאות ותפקוד המשפחה

במחקר, שבדק ילדים על הרצף בני 3-16, הבדלים אינדיבידואליים בשלושה ממדים התנהגותיים של הילד (יכולת הסתגלות, יכולות חברתיות, וניהול קונפליקטים) נמצאו קשורים באופן מובהק להשפעה חיובית של הכלב, וזו נמצאה מושפעת מגיל הילד. כלומר, ככל שהילד מבוגר יותר, יכולת ההסתגלות שלו (Adaptability), היכולות החברתיות שלו ויכולות ניהול הקונפליקטים שלו משתפרות בנוכחות כלב המשפחה (Hall, Wright & Mills, 2016b).

הסתדרות הפסיכולוגים בישראל
Israel Psychological Association

הכנס השנתי של החטיבה השיקומית בהפ"י - 2018 "פסיכולוגיה שיקומית - מחברים עולמות"

מלון ניר עציון | 30-31.12.2018

מקורות

1. גילשטרומ, ר' (מאי 2015). מקומם של כלבי שירות בחייהם של בעלי מוגבלויות ומשפחותיהם. חיות וחברה, 52: 53-63.
2. גרנדין, ט' וג'ונסון, ק' (2009). השפה הסודית של בעלי החיים. מ' שפס (תרגום). תל אביב: ניר.
3. היילייל, א' (2016). זרקור החודש: כלב טוב - שיקום תעסוקתי בעזרת כלבים. מגזין שכולו טוב. עמ' 9-23.
4. הרף-כשדאי, ע' ובן-נון, א' (2017). כלבי משפחה מסייעים לילדים על הספקטרום האוטיסטי. אתר הארץ, <https://www.haaretz.co.il/news/health/research/premium-1.3230885>
5. וסרמן, א' (מאי 2015). טיפול פסיכולוגי בעזרת כלב: נקודת מבט אקזיסטנציאליסטית. חיות וחברה 52: 45-53.
6. כלבי שירות וספור של שחף (ללא תאריך). אתר האינטרנט חיי כלב, אוחד ב-29.7.2018 מתוך: <http://www.dogslife.org.il/293-2/3039-2>
7. Autism and Developmental Disabilities Monitoring (ADDM) Network (n.d.). CDC website, retrieved 15/9/2018 from: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/addm.html>
8. Becker, J.L., Rogers, E.C. & Burrows, B. (2017). Animal-assisted social skills training for children with autism spectrum disorders. *Anthrozoös*, 30(2): 307-326.
9. Berry, A., Borgi, M., Francia, N., Alleva, E. & Cirulli, F. (2013). Use of assistance and therapy dogs for children with autism spectrum disorders: A critical review of the current evidence. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 19(2): 73-80.
10. Burrows, K.E., Adams, C.L. & Spiers, J. (2008). Sentinels of safety: Service dogs ensure safety and enhance freedom and well-being for families with autistic children. *Qualitative Health Research*. 18. 1642-9. 10.1177/1049732308327088.
11. Carlisle, G.K. (2015). The social skills and attachment to dogs of children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 45: 1137-1145.
12. Coltea, C.G. & Parlow, S.E. (2009). The effects of companion dogs on families of children with Autism Spectrum Disorders. Poster presented at the Annual Conference of the International Society for Anthrozoology (ISAZ) entitled Human-Animal Interactions: Impacting Many Species, Kansas City, MO, Oct 20-23.
13. Davis, B.W.N., O'Brien, K., Patronek, S. & MacCollin, G.M. (2004). Assistance dog placement in the pediatric population: Benefits, risks, and recommendations for future application. *Anthrozoös*, 17 (2): 130-145.
14. Davis, T.N., Scalzo, R., Butler, E., Stauffer, M., Farah, T.N., ... Coviell, L. (2015). Animal assisted interventions for children with autism spectrum disorder: A systematic review. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities*. 50(3): 316-329.
15. Human-Animal Interaction Section, HAI Section website, retrieved 4/10/2018 from: <https://www.apa-hai.org/human-animal-interaction/about-us/governance/>
16. Hall, S.S., Wright, H.F., Hames, A., PAWS Team & Mills, D.S. (2016a). The long-term benefits of dog ownership in families with children with autism. *Journal of Veterinary Behavior* 13: 46-54.
17. Hall, S.S., Wright, H.F. & Mills, D.S. (2016b). What factors are associated with positive effects of dog ownership in families with children with autism spectrum disorder? The development of the Lincoln Autism Pet Dog Impact Scale. *PLoS ONE* 11(2): e0149736. doi:10.1371/journal.pone.0149736.
18. Hart, L.A. & Yamamoto, M. (2006). Recruiting psychosocial health effects of animals for families and communities: Transition to practice. In A.H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice*, 2nd ed., Academic Press. pp. 53-72.
19. Leonard, M. (2017). A child's best friend?: A review of canine interventions for children with autism spectrum disorder. *Educational Psychology Research and Practice*. 3(2), 36-43.
20. Mazurek, M.O. & Sohl, K. (2016). Sleep and behavioral problems in children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(6): 1906-1915.
21. O'Haire, M. (2013). Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder: A systematic literature review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 43: 1606-1622.
22. O'Haire, M.E., Guérin, N.A., Kirkham, A.C. & Daigle, C.L. (2015). Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder. *HABRI Central Briefs*.
23. Solomon, O. (2010). What a dog can do: Children with autism and therapy dogs in social interaction. *Ethos*, 38: 143-166.
24. Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M. & Shaver, P.R. (2011) Pet in the therapy room: An attachment perspective on animal-assisted therapy. *Attachment & Human Development*. 13(6): 541-561.